XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA INVESTITSIYALARNI MOLIYALASHTIRISH MANBALARI VA ULARNING SAMARADORLIGI

Qodirova Dilnoza Nurmuxamad qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada xizmat ko'rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirishning asosiy manbalari, ularning iqtisodiy mazmuni, afzalliklari va kamchiliklari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda korxonalarning o'z mablag'lari, bank kreditlari, lizing, xorijiy investitsiyalar, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari hamda muqobil moliyalashtirish manbalarining investitsion faoliyatni rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, investitsiyalarni moliyalashtirish manbalaridan samarali foydalanish ko'rsatkichlari, ularning xizmat ko'rsatish korxonalarining moliyaviy barqarorligi, raqobatbardoshligi va iqtisodiy samaradorligiga ta'siri baholangan.

Kalit so'zlar: xizmat ko'rsatish korxonasi, investitsiya, investitsiyalarni moliyalashtirish, moliyalashtirish manbalari, bank krediti, lizing, investitsion faoliyat, iqtisodiy samaradorlik, moliyaviy barqarorlik, investitsion jozibadorlik, kapital qo'yilmalar, innovatsion rivojlanish.

Аннотация: В данной статье проведен научный анализ основных источников инвестиционного финансирования предприятий сферы услуг, их экономического содержания, преимуществ и недостатков. Исследование освещает роль собственных средств предприятий, банковских кредитов, лизинга, иностранных инвестиций, механизмов государственной поддержки и альтернативных источников финансирования в развитии инвестиционной деятельности. Также оцениваются показатели эффективного использования источников инвестиционного финансирования, их влияние на финансовую стабильность, конкурентоспособность и экономическую эффективность предприятий сферы услуг.

Ключевые слова: предприятие сферы услуг, инвестиции, инвестиционное финансирование, источники финансирования, банковский кредит, лизинг, инвестиционная деятельность, экономическая эффективность, финансовая стабильность, инвестиционная привлекательность, капиталовложения, инновационное развитие.

Abstract: This article presents a scientific analysis of the primary sources of investment financing for service-sector enterprises, examining their economic nature, advantages, and disadvantages. The study highlights the roles played by internal funds, bank loans, leasing, foreign investment, state support mechanisms, and alternative financing sources in the development of investment activities. It also evaluates indicators regarding the efficient use of these financing sources and their impact on the financial stability, competitiveness, and economic efficiency of service-sector enterprises.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Keywords: service-sector enterprise, investments, investment financing, financing sources, bank loan, leasing, investment activity, economic efficiency, financial stability, investment attractiveness, capital investment, innovative development.

Kirish. Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida xizmat ko‘rsatish sohasi yalpi ichki mahsulotning o‘sishi, yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi bandligini ta’minlash hamda mamlakatlarning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishda muhim strategik tarmoqlardan biri hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, xizmatlar turlarining diversifikatsiyalashuvi va iste’molchilar talabining o‘zgarib borishi xizmat ko‘rsatish korxonalarining investitsion faolligini yanada kuchaytirishni talab etmoqda. Bunday sharoitda korxonalarning ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish quvvatlarini kengaytirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, innovatsion xizmatlarni rivojlantirish hamda raqamli infratuzilmani takomillashtirish investitsiyalarni samarali moliyalashtirish manbalaridan foydalanish bilan bevosita bog‘liqdir.

Dunyo amaliyotida investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari sifatida korxonalarning o‘z mablag‘lari, tijorat banklari kreditlari, lizing, qimmatli qog‘ozlar bozori, venchur kapitali, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash dasturlari, xalqaro moliya institutlari mablag‘lari hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar keng qo‘llanilmoqda. Ushbu manbalarning har biri investitsiya loyihalarining tavsifi, korxonaning moliyaviy holati va bozor sharoitidan kelib chiqib turli darajada samaradorlikni namoyon etadi. Shu sababli investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarini tanlashda ularning iqtisodiy samaradorligini kompleks baholash muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish va investitsion muhitni yaxshilash davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni[1]da xizmatlar sohasining iqtisodiyotdagi ulushini oshirish, xususiy investitsiyalarni keng jalb etish, tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash hamda investitsion jozibadorlikni kuchaytirish bo‘yicha ustuvor vazifalar belgilangan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-sonli “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni[2]da xizmat ko‘rsatish tarmoqlarini modernizatsiya qilish, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish, xususiy sektorning iqtisodiyotdagi rolini kuchaytirish va investitsiyalar hajmini izchil oshirishga alohida e’tibor qaratilgan.

Shu bilan birga, xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarining tarkibi, ulardan foydalanish samaradorligi, investitsion qarorlar qabul qilish mexanizmlarini takomillashtirish hamda moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish masalalari yetarli darajada ilmiy asoslanmaganligi mazkur mavzuning dolzarbligini belgilaydi. Ayniqsa, iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi sharoitida investitsion resurslarni jalb etishning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish, moliyalashtirish xarajatlarini optimallashtirish va investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish zarurati mavjud.

Mazkur maqolaning maqsadi xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirishning asosiy manbalarini tizimli tahlil qilish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash hamda investitsiya

[1] https://president.uz/oz/lists/view/4954

[2] https://lex.uz/docs/6600413

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism. Xizmat ko‘rsatish korxonalarining iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta’minlashda investitsion faoliyat muhim strategik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki xizmatlar bozorida iste’molchilar talabining tez o‘zgarishi, yangi texnologiyalarning joriy etilishi hamda xizmat ko‘rsatish sifatiga qo‘yilayotgan talablarning ortib borishi korxonalardan muntazam ravishda investitsiyalarni amalga oshirishni talab etadi. Bunda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarini to‘g‘ri tanlash va ulardan samarali foydalanish korxonaning uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatlarini belgilab beradi.

Xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari iqtisodiy mazmuniga ko‘ra ikki asosiy guruhga, ya’ni ichki va tashqi moliyalashtirish manbalariga ajratiladi. Ichki moliyalashtirish manbalari korxonaning o‘z faoliyati natijasida shakllangan moliyaviy resurslardan tashkil topadi. Ularning asosiy tarkibiga sof foyda, amortizatsiya ajratmalari, taqsimlanmagan foyda va korxonaning boshqa ichki jamg‘armalari kiradi.

Ichki moliyalashtirish manbalarining afzalligi shundaki, ular korxonaning moliyaviy mustaqilligini saqlab qolish imkonini beradi hamda tashqi qarz majburiyatlarini oshirmaydi. Biroq xizmat ko‘rsatish korxonalarida yirik investitsion loyihalarni amalga oshirish uchun ko‘pincha ichki mablag‘lar yetarli bo‘lmaydi. Shu sababli tashqi moliyalashtirish manbalaridan foydalanish zaruriyati yuzaga keladi.

Tashqi moliyalashtirish manbalariga tijorat banklari kreditlari, lizing xizmatlari, investitsion fondlar mablag‘lari, xorijiy investitsiyalar, davlat dasturlari doirasidagi moliyaviy ko‘maklar hamda qimmatli qog‘ozlar orqali jalb qilinadigan mablag‘lar kiradi. Mazkur manbalar korxonalarga investitsiya hajmini kengaytirish imkonini bersa-da, ulardan foydalanish qo‘shimcha moliyaviy xarajatlar va tavakkalchiliklarni ham yuzaga keltiradi.

Shu sababli xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarini tanlash jarayonida nafaqat mablag‘ hajmi, balki uning qiymati, qaytarish muddati va korxonaning moliyaviy holatiga ta’siri ham hisobga olinishi lozim. Investitsion qarorlarning samaradorligini baholashda xalqaro amaliyotda bir qator moliyaviy ko‘rsatkichlardan foydalaniladi.

Birinchi navbatda investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini aniqlashda investitsiyalar rentabelligi ko‘rsatkichi (ROI) qo‘llaniladi. Ushbu ko‘rsatkich investitsiyaga yo‘naltirilgan mablag‘larning qanday darajada foyda keltirayotganligini ifodalaydi:

$$ROI = \frac{NP}{I} \times 100\%$$

bu yerda:

ROI — investitsiyalar rentabelligi;

NP — investitsiya natijasida olingan sof foyda;

I — investitsiya hajmi.

Mazkur ko‘rsatkich xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsion mablag‘lardan foydalanish samaradorligini aniqlash imkonini beradi. ROI qiymatining oshishi investitsiyalar korxona daromadlarini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatayotganligini bildiradi.

Xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsion faoliyatni samarali tashkil etish uchun moliyalashtirish manbalarining iqtisodiy xususiyatlari, afzalliklari va mavjud cheklovlarini chuqur baholash talab etiladi. Chunki har bir moliyalashtirish manbasi korxonaning moliyaviy barqarorligi,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

kapital qiymati, investitsion tavakkalchilik darajasi va kelgusidagi iqtisodiy natijalariga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli investitsiya loyihalarini amalga oshirishda moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish va ularning samaradorligini kompleks tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyidagi jadvalda xizmat ko'rsatish korxonalarida keng qo'llaniladigan investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari, ularning asosiy xususiyatlari hamda iqtisodiy samaradorlikka ta'sir etuvchi jihatlari keltirilgan.

1-jadval

Xizmat ko'rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va ularning samaradorlik xususiyatlari[3]

№	Moliyalashtirish manbalari	Iqtisodiy mazmuni	Afzalliklari	Kamchiliklari	Samaradorlikka ta'siri
1	Korxonaning o'z mablag'lari	Sof foyda, amortizatsiya ajratmalari va ichki jamg'armalar hisobidan shakllanadigan investitsiya resurslari	Moliyaviy mustaqillikni ta'minlaydi, foiz xarajatlari mavjud emas	Mablag' hajmi cheklangan bo'lishi mumkin	Yuqori moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi
2	Tijorat banklari kreditlari	Banklardan jalb qilinadigan qarz mablag'lari hisobidan investitsiyalarni moliyalashtirish	Katta hajmdagi loyihalarni amalga oshirish imkonini beradi	Foiz to'lovlari va qaytarish majburiyati mavjud	Investitsiya hajmini oshiradi, biroq moliyaviy riskni ko'paytiradi
3	Lizing mablag'lari	Asosiy vositalar va zamonaviy texnologiyalarni uzoq muddatli ijaraga olish asosida moliyalashtirish	Dastlabki katta xarajatlarsiz modernizatsiya imkonini beradi	Umumiy xarajatlar kreditga nisbatan yuqori bo'lishi mumkin	Xizmat ko'rsatish sifatini va texnik salohiyatni oshiradi

[3] Muallif ishlanmasi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4	Xorijiy investitsiyalar	Xorijiy investorlar tomonidan kiritiladigan kapital mablag‘lar	Zamonaviy texnologiyalar, boshqaruv tajribasi va yangi bozor imkoniyatlarini olib kiradi	Valyuta riski va investor talablari mavjud	Korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi
5	Davlat tomonidan moliyaviy qo‘llab-quvvatlash	Imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va davlat dasturlari orqali ajratiladigan mablag‘lar	Moliyaviy yukni kamaytiradi, tadbirkorlikni rag‘batlantiradi	Foydalanish shartlari va tartiblari mavjud	Investitsion faollikni oshiradi
6	Muqobil moliyalashtirish manbalari	Investitsiya fondlari, venchur kapitali, kraudfanding va boshqa zamonaviy moliyaviy instrumentlar	Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish imkonini beradi	Risk darajasi yuqori bo‘lishi mumkin	Yangi xizmat turlari va innovatsiyalar rivojlanishini ta’minlaydi

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinadiki, xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirishning har bir manbasi o‘ziga xos iqtisodiy imkoniyat va cheklovlarga ega. Korxonaning o‘z mablag‘lari moliyaviy mustaqillikni ta’minlasa, bank kreditlari va xorijiy investitsiyalar investitsiya hajmini kengaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda lizing, davlat ko‘magidagi moliyalashtirish hamda muqobil moliyaviy instrumentlardan foydalanish xizmat ko‘rsatish korxonalarining innovatsion rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Umuman olganda, investitsiyalar samaradorligini oshirish uchun korxonalar faqat bitta moliyalashtirish manbasiga bog‘lanib qolmasdan, ichki va tashqi moliyaviy resurslarni optimal uyg‘unlashtirgan holda foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Bu esa kapital qiymatini kamaytirish, moliyaviy xavflarni boshqarish va korxonaning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligini ta’minlash imkonini beradi.

Shunday qilib, xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarini tanlash jarayoni faqatgina moliyaviy resurslarni jalb qilish bilan cheklanib qolmasdan, balki ushbu mablag‘larning iqtisodiy samaradorligini baholash, kapital tarkibini optimallashtirish va investitsion tavakkalchiliklarni kamaytirishga qaratilgan kompleks boshqaruv tizimini talab etadi. Zamonaviy sharoitda ichki va tashqi moliyalashtirish manbalarini uyg‘unlashtirish, raqamli moliyaviy instrumentlardan foydalanish hamda investitsiya loyihalarini ilmiy asoslangan mezonlar asosida tanlash xizmat ko‘rsatish korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlashning muhim omili hisoblanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni samarali moliyalashtirish korxonalarning iqtisodiy barqarorligi, raqobatbardoshligi va uzoq muddatli rivojlanishini ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, investitsiya faoliyatining samaradorligi nafaqat jalb etilayotgan moliyaviy resurslar hajmiga, balki ularning tarkibi, qiymati, qaytarilish muddati va korxonaning moliyaviy imkoniyatlariga mos ravishda tanlanishiga ham bog‘liqdir. Xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirishning asosiy manbalari sifatida korxonaning o‘z mablag‘lari, bank kreditlari, lizing, xorijiy investitsiyalar, davlat tomonidan moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari hamda zamonaviy muqobil moliyalashtirish vositalaridan foydalanish imkoniyatlari mavjud. Ushbu manbalarning har biri o‘ziga xos afzallik va cheklovlarga ega bo‘lib, ularni tanlashda korxonaning moliyaviy holati, investitsiya loyihasining xususiyatlari va bozor sharoiti hisobga olinishi lozim.

Shuningdek, zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish uchun an’anaviy moliyalashtirish manbalari bilan bir qatorda innovatsion moliyaviy instrumentlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, raqamli kreditlash platformalari, investitsiya fondlari, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari va muqobil moliyalashtirish shakllarini kengaytirish xizmatlar sohasida investitsion faollikni oshirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirish samaradorligini oshirish bo‘yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, ya’ni korxonalarda faqat bitta moliyaviy manbaga bog‘lanib qolmasdan, o‘z mablag‘lari, kredit resurslari, lizing va investor mablag‘larini optimal uyg‘unlashtirish mexanizmlarini rivojlantirish zarur.
- xizmat ko‘rsatish korxonalarining kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, xususan, imtiyozli kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish, kredit olish jarayonlarini soddalashtirish va kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy kafolat tizimini rivojlantirish maqsadga muvofiq.
- raqamli moliyalashtirish vositalarini rivojlantirish, jumladan, elektron kreditlash, kraudfanding platformalari va fintech xizmatlarini xizmat ko‘rsatish korxonalari faoliyatiga keng joriy etish zarur.
- investitsion loyihalarni boshqarish tizimini takomillashtirish, bunda korxonalarda investitsiya samaradorligini doimiy monitoring qilish, risklarni baholash va moliyaviy natijalarni tahlil qilish tizimini shakllantirish lozim.

Umuman olganda, xizmat ko‘rsatish korxonalarida investitsiyalarni moliyalashtirish manbalaridan samarali foydalanish korxonalarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, xizmatlar sifatini oshirish va iqtisodiy o‘sishni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi. Taklif etilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni amaliyotga joriy etish orqali xizmat ko‘rsatish sohasida investitsion faollikni oshirish va korxonalarning uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-sonli “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ–598-son, 2019-yil 25-dekabr.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O'zbekiston Respublikasida xizmatlar sohasi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari. – Toshkent, 2024.
5. Brealey R.A., Myers S.C., Allen F. Principles of Corporate Finance. – 14th Edition. – New York: McGraw-Hill Education, 2023.
6. Ross S.A., Westerfield R.W., Jaffe J., Jordan B.D. Corporate Finance. – 13th Edition. – New York: McGraw-Hill Education, 2022.
7. Damodaran A. Applied Corporate Finance. – 5th Edition. – Hoboken: Wiley, 2022.
8. Brigham E.F., Ehrhardt M.C. Financial Management: Theory & Practice. – 17th Edition. – Boston: Cengage Learning, 2023.
9. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. – Москва: Финансы и статистика, 2021.
10. Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. – Москва: ИНФРА-М, 2020.
11. Иванов В.В., Соколова О.К. Инвестиционный анализ и управление инвестициями. – Москва: Юрайт, 2022.
12. Абдурахмонов Қ.Х. Хизматлар соҳаси иқтисодиёти. – Тошкент: Иқтисод-Молия, 2021.
13. Шодмонов Ш.Ш., Ғофуров У.В. Иқтисодиёт назарияси. – Тошкент: Фан ва технология, 2020.
14. Vakhabov A.V., Khajibakiyev Sh.X. Investitsiyalarni moliyalashtirish va ularning samaradorligini baholash masalalari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali. – Toshkent, 2022.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.